

АТАТУРК, ТУРСКИОТ ЈАЗИК И АЛФАБЕТСКАТА РЕФОРМА

доц. д-р Марија Леонтиќ

Апстракт: Многу малку лидери во светот, во текот на својот живот, освоиле толку многу победи на бојното поле и во областа на културата. Ататурк со сите свои карактеристики е еден од тие ретки лидери. Тој отвори нови хоризонти на Турција и на турскиот народ со својот систем на размислување, со далекувидоста, навременото мотивирање на околината и поттикнувањето на активност. Ататурк, како мислител, знаеше дека јазикот е еден од основните столбови на националната култура. Затоа ја поттикна јазичната реформа за да го зближи говорниот и пишаниот јазик, и народниот јазик со јазикот на интелектуалците. Како прва етапа на јазичната реформа на 1. 11. 1928 година се реализира алфабетската реформа со што латинските букви се прифатија со закон. На овој начин алфабетската реформа стана точка на пресврт во историјата на турскиот јазик и култура и за кратко време турскиот со својата мекост и звучност повторно со сета своја убавина излезе на виделина.

Клучни зборови: *Ататурк, турски јазик, латинска азбука на турскиот јазик, вокали во турскиот јазик, консонанти во турскиот јазик.*

ATATURK, TURKISH LANGUAGE AND THE ALPHABETIK REVOLUTION

Marija Leontic, Ph. D.

Abstract: There are very few leaders in this world which have won a lot of victories on the battle fields, in the area of war as well as in the area of culture. Ataturk with all his characteristics is one of that rare leaders. He opened new horizons to Turkey and its people with his ideas, visions, his encouragement and motivation to his people at the right time. Ataturk as a thinker knew that language is one of the basic pillars of the national culture. He wanted to bring the vernacular and the language of the intellectuals closer to each other. With this goal Ataturk started alphabet revolution in Turkey. In 1.11.1928 the alphabet revolution became a reality and Latin alphabet was introduced by law. The alphabet revolution became a turning point in Turkish language and cultural history. For a short time, the Turkish language with all its softness and melody presents all his beauty again.

Key words: *Ataturk, Turkish language, Latin alphabet of Turkish language, vowels in Turkish language, consonants in Turkish language.*

1.Вовед

Мустафа Кемал Ататурк е роден во 1881 год. во Солун, а починал на 10 ноември 1938 год. во Истанбул. Ататурк е првиот претседател на Република Турција. Бил лидер на народно ослободителната борба која ја започнал во 1919 год., а во 1923 год. ја основал модерна Турција. Откако ја основал современа Турција, во секоја област реализирал реформи. Меѓу нив се јазичната и алфабетската реформа. Колку многу голема важност оддавал на јазикот може да се согледа од неговиот тестамент, бидејќи својот имот го оставил на Републиканската народна партија, Институтот за турска историја и Институтот за турски јазик.

2.Ататурк и алфабетската реформа

Ататурк, во 1923 год. ја основал Република Турција. Тој сакал со брзи чекори да ја модернизира и осовремени својата татковина. Бидејќи народот и различните средини не биле целосно свесно подготвени за тоа, Ататурк бил приморан да применува долги подготовки, раскажувања, објаснувања, убедувања и поттикнувања. Со разновидните реформи влијаел на начинот на живот и на размислување на турскиот народ, а со тоа му отворил нови хоризонти. Ататурк, како мислител, знаел дека јазикот е еден од основните столбови на националната култура. Затоа, за да го зближи разговорниот јазик со пишаниот јазик, и народниот јазик со интелектуалниот јазик, ја поттикнал јазичната реформа. Со директива на Ататурк и со одлука на Министерскиот совет, Јазичната комисија составена од Фалих Рифки Атај, Јакуп Кадри Караосманоглу, Рушен Ешреф Унајдин, Ахмет Џеват Емре, Рагип Хулуси Оздем, Фазил Ахмет Ајкач, Мехмет Емин Ериширгил и Ихсан Сунгу, на 26 јуни 1928 год. официјално започнала интензивно и педантно да работи во подготовката на соодветна турска национална азбука што во основа го има латинскиот алфабет.

Како прва етапа на јазичната реформа, на 1 ноември 1928 год. се реализира алфабетската реформа со што латинските букви се прифатија со закон. За прифаќањето на латинските букви имало иницијатива во 1924 год., но бидејќи средината сè уште не била подготвена, за оваа новина четири години се правени темелни подготовки и во 1928 год. алфабетската реформа е успешно реализирана. Ататурк, во еден говор, ова го рекол за алфабетската реформа: „Другари, за да дојде до израз нашиот убав јазик, ги прифаќаме новите турски букви. Нашиот звучен и богат јазик ќе дојде до израз со новите турски букви. Мораме да сфатиме дека ова беше нужно за да се спасиме од знаците кои не ги разбиравме и не беа разбирливи, а кои со векови како железен обрач ни ги стегаа главите. Ние секако сакаме да си го разбереме својот јазик. Со овие нови букви, за кратко време, целосно и на идеален начин ќе го разбереме. Во блиско време цел свет ќе биде сведок на

творбата што ја разбираме. Во ова категорично сум сигурен. И вие бидете сигурни...“¹ Научните работници кои се наоѓале околу Ататурк, дури и оние кои работеле со него, биле воодушевени од неговата верба, но мислеле дека за да се реализира алфабетската реформа и за да таа си го утврди своето место се потребни шест-седум години. Ататурк не се согласувал со ова, според него било доволно една година. Ова можеме да го согледаме од Законот за признавање и примена на турската латинска азбука. За да ја презентира новата турска латинска азбука и за да го поттикне народот за да ја восприеми, Ататурк како учител одел од едно на друго место, на табла или на хартија неуморно ги пишувал новите букви и го поттикнувал народот да ги чита и го препорачувал следново: „По ова за нас е потребно активност, движење и напредување со од. Многу работи се направени, но тоа не се последните работи што денес треба да ги направиме, пред себе имаме уште една многу неопходна работа: новата турска азбука треба брзо да се научи. Поучете ја на секој сонародник, жена, маж, носач на товар, возач на чамец. Знајте дека ова е должност кон љубовта кон татковината и љубовта кон народот. Додека ја реализирате оваа должност имајте на ум дека само група од десет отсто од народот знае да чита и пишува, а осумдесет-деведесет отсто не знае. Ова е срамота. Секој кој е човек треба да се засрами од ова...“²

За да се присвои и за да се научи новата турска азбука се организирале курсеви низ цела Турција. Ова го одобрило и Големото народно собрание на Турција. Ататурк, во местата кои што ги посетувал, следел како и колку брзо се прифаќа новата азбука. Во овој период сите интелектуалци, писатели, научни работници и новинари се вклучиле во дискусија за новата турска азбука и напишале безброј написи. Во овој поглед Ататурк беше среќен, бидејќи најголем дел од написите и новинарите веруваа во него, неговата работа и визионерство и во весниците пишувајќи поддржувачки, а за народот иницирачки написи, овозможиле законот подобро да се вреднува и да се реализира. Но најважно од сè, е тоа што ова чувство и верба и по многу години не се изгуби.

3.Новиот турски латиничен алфабет

Целокупноста на изразот на гласовите со букви според одреден редослед се нарекува азбука (алфабет). Целокупноста на изразот на гласовите во турскиот јазик со букви според одреден редослед се нарекува турска азбука (турски алфабет).

Турската азбука, земајќи ги за основа латинските букви, се усвои на ден 1.11.1928 год. со Законот за усвојување и примена на турските букви под број 1353. Во новата

¹ Ататурк овој говор го одржал на 9.8.1928 год. Видете: Korkmaz Zeynep. (1992). *Atatürk ve Türk Dili*. Türk Dil Kurumu- Ankara, 33

² Korkmaz Zeynep. (1992). *Atatürk ve Türk Dili - Belgeler*. Türk Dil Kurumu- Ankara, 34

турска азбука има 29 букви. Овие букви имаат печатна и ракописна форма. Тие се наредени според овој редослед: **A a, B b, C c, Ç ç, D d, E e, F f, G g, Ğ ğ, H h, İ i, I ı, J j, K k, L l, M m, N n, O o, Ö ö, P p, R r, S s, Ş ş, T t, U u, Ü ü, V v, Y y, Z z.**

Во секој јазик има повеќе гласови отколку што постојат букви во азбуката, затоа што секој јазик има дијалектологија со богат јазичен систем. Затоа работата на јазичните комисији е многу тешка и носи голема одговорност. Азбуката на секој јазик се подготвува според стандардниот јазик. За стандарден турски јазик се избрал истанбулскиот говор. Времето покажа дека ова е правилен избор бидејќи истанбулскиот говор е мек и богат со звучни гласови.

Стандардниот турски јазик е мек и милозвучен. Не треба да сте јазичар за да го знаете и за да го почувствувате ова. Поради овие карактеристики на турскиот јазик, многу мои студенти од Македонија, се запишуваат на Групата за турски јазик и книжевност и одлучуваат да го студираат турскиот јазик. А народот во Македонија што не знае што значи јазичен систем, вокал и консонант, во разговорите, секогаш истакнува дека турскиот јазик го доживува како мек и мелодичен. Во мојот секојдневен живот и на моите часови често ги слушам личните изразите од видот „Кога го слушам турскиот јазик ми се чини како да слушам музика“ или „За мене турскиот јазик личи на музика“. Во моите групи имам трудољубиви и мрзливи студенти, но сите го сакаат турскиот јазик и сметаат дека тој е мек, мелодичен и убав како музика.

Ние, како јазичар, имаме за цел да го расветлиме волшепството на турскиот јазик и во овој поглед улогата на новата азбука која е усвоена во 1928 година. Еден јазик го чинат мек во прв степен вокалите, во втор степен сонантите, а во трет степен звучните консонанти.

Во турскиот јазик има осум вокали (самогласки) и дваесет и еден консонант (согласки). Турскиот јазик е богат со вокали. Турскиот јазик ги содржи следниве осум вокали: **a, e, i, ı, o, ö, u, ü**; од кои **e, i, ö, ü** се меки, **a, ı, o, u** се тврди.

Вокали во турскиот јазик - Türkçede Vokaller							
a	e	i	ı	o	ö	u	ü
Меки вокали - İnce Vokaller							
e	i	ö	ü				
Тврди вокали - Kalın Vokaller							
a	ı	o	u				

Во турскиот јазик има дваесет и еден консонант: **b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z**. Од овие **b, c, d, g, ğ, v, j, z, l, m, n, r, y** се звучни консонанти, а **p, ç, t, k, h, ş, f, s** се беззвучни консонанти.

Но и звучните консонанти не се звучни под ист степен. Гласовите **l, m, n, r, y** кои спаѓаат во групата на звучни консонанти, се изразито звучни и силни. Овие гласови, со некои свои карактеристики личат на вокалите, и затоа во некои јазици тие се нарекуваат сонанти.

Консонанти во турскиот јазик - Türkçede Konsonantlar																				
b	c	ç	d	f	g	ğ	h	j	k	l	m	n	p	r	s	ş	t	v	y	z
Звучни консонанти - Sedalı Konsonantlar																				
b	c	d	g	ğ	j	v	z	l	m	n	r	y								
Безвучни консонанти - Sadasız Konsonantlar																				
p	ç	t	k	h	ş	f	s													

Кога ќе погледнеме во сите овие гласови и букви, ќе согледаме со колкаво големо внимание се одбрани. Ако погледнеме математички, ќе утврдиме дека осум вокали, пет сонанти и осум звучни консонанти даваат звучност, мелодичност и мекост на турскиот јазик, а само осум консонанти остануваат беззвучни. Природно, дваесет и едниот глас кои даваат звучност на турскиот јазик се многу поддоминантни и повпечатливи во споредба со осумте беззвучни консонанти.

Гласови кои даваат звучност и мекост на турскиот Türk Diline Sedahlık, Ahenklilik ve Yumuşaklık Katan Sesler									Математички израз Matematiksel İfade	
Вокали vokaller	e	i	ö	ü	a	ı	o	u	8	Вкупно 21 глас Toplam 21 ses
Сонанти sonantlar	l	m	n	r	y				5	
звучни консонанти sedalı konsonantlar	b	c	d	g	ğ	j	v	z	8	
Гласови кои даваат тврдост на турскиот јазик Türk Diline Sertlik Katan Sesler									Математички израз Matematiksel İfade	
беззвучни консонанти sedasız konsonantlar	p	ç	t	k	h	ş	f	s	8	Вкупно 8 гласа Toplam 8 ses

Мекоста и звучноста на турскиот јазик во прв степен се поврзани со природата на гласовите, но неговото доживување како мелодија се должи на гласовните хармонии во турскиот јазик. Во турскиот јазик има голема вокална хармонија, мала вокална хармонија, консонантска хармонија и вокално-консонантска хармонија. Во турскиот јазик сè е во хармонија. Прво вокалите се хармонизираат меѓу себе, потоа консонантите меѓусебно се усогласуваат, а на крај вокалите и консонантите. Како што во една композиција нотите се редат според одредени правила, така и во турскиот јазик гласовите се редат според правилата на овие гласовни хармонии. Всушност, лицата кои не го знаат турскиот јазик, кога почнуваат да го учат најмногу тешкотии имаат на овој план и учејќи ги гласовните хармонии, учат да зборуваат и да пишуваат на турски како да научиле да создаваат композиција. Ова воопшто не е лесно, нивниот труд и напор го следам со години, но на крај кога ќе го достигнат саканото ниво, тие се радуваат како да компонирале совршена мелодија.

А ова беше желба и сон на Ататурк. За кратко време, поради леснотијата што ја овозможуваше турската латинска азбука, во Турција се зголеми бројот на жителите кои знаат да читаат и пишуваат, а во странство се зголеми бројот на лицата кои сакаат да го изучуваат турскиот јазик. На овој начин, алфабетската реформа, стана пресвртна точка во историјата на турскиот јазик и култура и за кратко време турскиот јазик со својата мекост и мелодичност повторно со сета своја убавина излезе на виделина. Ова беше визија, желба

и извор на среќа на Ататурк што може да се согледа од следниот негов исказ: „Отсега затворајќи ги очите, можам толку јасно да видам дека по кратко време, со новите турски букви ќе се реализира восхитувачки турски духовен подем кој ќе достигне моќ и почит на меѓународно ниво, а оваа глетка ме прави неизмерно среќен...”³

4.Заклучок

Турците во текот на историскиот развој употребувале многу азбуки, но според географската распространетост и времетраењето најважни се орхунската, ујгурската, арапската и латиничната азбука. Турците, откако во 10-от век го прифатиле исламот, во 15-от век ја прифатиле и арапската азбука. Но прифаќањето на арапската азбука отворило пат во турскиот јазик да навлезат арапски и персиски зборови заедно со граматички правила и афикси. Турскиот јазик што се пишувал со арапска азбука се нарекол османско-турски, односно накратко османлиски. Но арапската азбука не била соодветна ниту на турската фонетика, ниту на турската граматичка структура. Арапскиот и турскиот јазик припаѓаат на различни јазични семејства и природно е меѓусебно да имаат многу разлики. Арапскиот е флексивен јазик и припаѓа на самиското јазичното семејство, а турскиот е аглутинативен јазик и спаѓа во алтајското јазичното семејство. Арапскиот е јазик богат со консонанти, а турскиот е богат со вокали. Откако се увидело дека арапската азбука не е соодветна на турскиот јазик, дека е направен голем јаз меѓу интелектуалниот и народниот јазик, помеѓу разговорниот и пишаниот јазик, во Османлиската држава се отвориле многубројни дискусии и се барале решенија. Но овие јазични движења немале вистинска научна основа и затоа и резултатите биле незадоволителни. Вистинското решение се пронајде во републиканскиот период со алфабетската реформа на Ататурк. За кратко време се создаде турската латинска азбука соодветна на турските гласови. Како резултат на оваа алфабетска реформа, на 1 ноември 1928 год. се озакони усвојувањето на латинските букви. На овој начин се создаде соодветна поврзаност помеѓу структурата и функционирањето на турскиот јазик со турската азбука, а тоа отвори нов пат за негов развој како културен јазик. Затоа, алфабетската реформа во Турција со право можеме да ја окарактеризираме како една од најголемите реформи на Ататурк.

³ (2006). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. Atatürk kültür, dil ve tarih yüksek kurumu – Atatürk araştırma merkezi. – Ankara, 735

Библиографија

1. Ergin Muharrem. (1998). *Türk Dilbilgisi*. Bayrak – İstanbul;
2. Korkmaz Zeynep. (1992). *Atatürk ve Türk Dili - Belgeler*. Türk Dil Kurumu- Ankara, 34;
3. Korkmaz Zeynep, Ercilasun Ahmet, Yetiş Kâzım, Sakaoğlu Saim, Kerman Zeynep. (1997). *Atatürk ve Türk Dili 2*. Türk Dil Kurumu Yayınları – Ankara;
4. Korkmaz Zeynep. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1*. Türk Dil Kurumu Yayınları – Ankara;
5. (1996). *Uluslararası Türk Dili Kongresi*. Türk Dil Kurumu Yayınları – Ankara;
6. (2006). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Araştırma Merkezi. – Ankara.

Леонтиќ, Марија. (2012). Ататурк, турскиот јазик и алфабетската реформа. Годишен зборник на филолошкиот факултет при универзитетот „Гоце Делчев“ - Штип, 3, 167-173

Лектура: проф. д-р Симон Саздов

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 80 (82)

ISSN 1857-7039

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2012

YEARBOOK

2012

ГОДИНА 3

VOLUME 3

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

УДК: 37.014:811.512.161'351

Стручен труд
Professional paper

АТАТУРК, ТУРСКИОТ ЈАЗИК И АЛФАБЕТСКАТА РЕФОРМА

д-р Марија Леонтиќ¹

Апстракт: Многу малку лидери во светот, во текот на својот живот, освоиле толку многу победи на бојното поле и во областа на културата. Ататурк со сите свои карактеристики е еден од тие ретки лидери. Тој отвори нови хоризонти на Турција и на турскиот народ со својот систем на размислување, со далекувидоста, навременото мотивирање на околината и поттикнувањето на активност. Ататурк, како мислител, знаеше дека јазикот е еден од основните столбови на националната култура. Затоа ја поттикна јазичната реформа за да го зближи говорниот и пишаниот јазик, и народниот јазик со јазикот на интелектуалците. Како прва етапа на јазичната реформа на 1 ноември 1928 година се реализира алфабетската реформа со што латинските букви се прифатија со закон. На овој начин алфабетската реформа стана точка на пресврт во историјата на турскиот јазик и култура и за кратко време турскиот со својата мекост и звучност повторно со сета своја убавина излезе на виделина.

Клучни зборови: *Ататурк, турски јазик, латинска азбука на турскиот јазик, вокали во турскиот јазик, консонанти во турскиот јазик*

ATATURK, TURKISH LANGUAGE AND THE ALPHABETIC REVOLUTION

Marija Leontic, Ph.D.¹

Abstract: There are very few leaders in this world which have won a lot of victories on the battle fields, in the area of war as well as in the area of culture. Ataturk with all his characteristics is one of those rare leaders. He opened new horizons to Turkey and its people with his ideas, visions, his encouragement and motivation to his people at the right time. Ataturk as a thinker knew that language is one of the basic pillars of the national culture. He wanted to bring the vernacular and the language of the intellectuals closer to each other. With this goal Ataturk started an alphabet revolution in Turkey. On

¹Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип.
Faculty of Philology, Gocce Delcev University, Stip.